

MAIKE KOOIJMANS

Talent van de straat

Hoe je jongeren kunt verleiden uit de criminaliteit te blijven

Dit boek is een bewerking van het proefschrift *Talent van de straat. Jongerenwerk als preventiestrategie* waarmee Maïke Kooijmans op 13 mei 2016 aan de Universiteit van Amsterdam de graad van doctor behaalde.

Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit boek is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van *Avans Hogeschool, het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek (SIA)* en cofinanciering van onderstaande consortiumpartners

• *Universiteit van Amsterdam* • *ContourdeTwern* • *Welzijn Divers* • *ROC Tilburg* • *Hogeschool van Amsterdam* • *Nederlands Jeugdinstituut* • *West Beweegt* • *Krajicek Foundation* • *Combiwel* • *Streetcornerwork* • *IJsterk* • *Dock* • *ROC TOP* •

Eerste druk mei 2016

© 2016 Maïke Kooijmans | Uitgeverij Van Gennep
Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam
Beeld omslag © Thinkstock | Getty Images
Portret omslag © Bob Bronshoff
Redactie Marcel Ham & Ine van Schaik
Vormgeving modellen Mika van Weert
Drukwerk Bariet, Steenwijk
ISBN 978 94 6164 425 1 | NUR 740

www.uitgeverijvangennep.nl

Inhoud

<i>Voorwoord</i>	7
1. Talentgericht jongerenwerk als preventiestrategie	
<i>Inleiding</i>	9
Risicjongeren, wie zijn dat?	11
Reacties op risicjongeren, een schijnbare constante	15
Jongerenwerk tussen talentontwikkeling en overlastbestrijding	22
'Talentologie' en het werken met risicjongeren	24
Weinig kennis over de werking van talentprojecten	29
Twee onderzoekspraktijken: Doelbewust en R-Newt	32
Jongens	38
2. Jongens 'van de straat'	
<i>Een dramaturgisch analysekader</i>	43
Dramaturgie van de straat	44
Impressiemanagement: performances frontstage	45
Relatiemanagement: interacties met 'het publiek'	52
Het decor: opgroeien in een meritocratiserende samenleving	56
Emotiemanagement: de gevoelswereld backstage	61
Aspiratiemanagement: het toekomstperspectief	68
Over risico's en kansen	74
3. Frontstage en backstage werken	
<i>Jongerenwerkers over talentgericht werken</i>	79
Jongerenwerkers over de jongeren	79
De bedoeling van talentgericht jongerenwerk	87
Methoden en strategieën	96
Ibrahim: van arrestatie tot installatie	104
Ambities en aannames	108

4. ‘Het heeft me omhoog gepushed...’	
<i>Deelnemende jongens over de talentprojecten</i>	113
Vijf scripts	114
Verskillende ervaringen en opvattingen	117
De scripts vergeleken	119
5. Werkt het?	
<i>Een preventief programma voor een selecte groep</i>	127
Ontwikkeling van talent en gedrag	128
Zijn ze opgewassen tegen de straat?	129
Risico’s en kansen nader beschouwd	132
Een preventief programma voor een selecte groep	137
6. Hoe jongerenwerkers verleiden tot het rechte pad	
<i>Conclusie</i>	139
Verwarring, verwondering, verbinding en belichaming	139
Primaire, secundaire en tertiaire preventiestrategieën	149
De bredere toepasbaarheid voor jeugdprofessionals	157
Kansen en kanttekeningen	159
<i>Dankwoord</i>	165
<i>Noten</i>	169
<i>Bijlage</i>	172
<i>Literatuur</i>	174

1. Talentgericht jongerenwerk als preventiestrategie

Inleiding

Een tableau vivant

Het Kerkplein¹ in 's-Hertogenbosch is een favoriete ontmoetingsplek voor jongeren die niet op school zitten, geen werk hebben, en ook voor jongeren die thuis- of dakloos zijn. Op het kruispunt van vijf smalle winkelstraatjes ontvouwt zich het plein als een set waar je overdag altijd jongeren kunt observeren. Vanaf de bankjes aan de rand van het plein heb je zicht op de voorgevel van de kerk en de brede trappen ervoor, die het decor vormen voor het schouwspel van deze jongeren 'van de straat'. Het plein is als een tableau vivant: een levendig tafereel. Overal waar je kijkt, spelen zich kleine scènes af die samen het straatbeeld vormen.

Op het bordes en de trappen voor de kerk 'hangen' jongeren. Ze 'chillen', zoals ze dat zelf noemen, luisteren muziek, eten en drinken wat (chips, cola, energiedrank, en een enkeling drinkt alcohol). Ongeveer de helft van de jongeren rookt. Op het bordes gaat een joint rond. Ook vandaag zijn er voornamelijk jongens aanwezig.

Op de randen van de trappen zijn vier jongeren in de weer met hun skateboards, ze overtroeven elkaar met spectaculaire stunts. Verderop spelen vijf jongens voetbal, wat uiteindelijk meer op een potje rugby lijkt. De jongens stoeien, sjoeren aan elkaars kleren, dagen elkaar uit en hebben daarbij plezier – althans de meeste. Er zijn ook een paar jongere jongens bij (naar schatting zijn er twee rond de 12 jaar) die minder vrolijk kijken. Ze proberen mee te doen, maar krijgen duidelijk minder 'speelruimte' van de oudere jongens (die tussen de 16 en 20 jaar zijn). Op de onderste treden van de trap zitten drie meisjes, druk in de weer met hun mobiele telefoons. Ze maken foto's van zichzelf en van elkaar, laten elkaar steeds de beelden zien, schreeuwen en lachen luidkeels, waarmee ze veel aandacht trekken van de jongens. Drie jongens die vanaf hun scooters filmpjes van de meisjes maken, schreeuwen naar 'de chickies' of ze zien hebben in een ritje. Eén van de meisjes schreeuwt in een voor mij onverstaanbare taal iets terug, waarop de jongens haar uitschelden voor 'slet' en het straattoneel verlaten.

Het winkelend publiek passeert het plein, als figuranten. Soms staan mensen even stil, maar de meeste lopen door. Op de bankjes zitten mensen te lezen, te eten of te

kijken naar het schouwspel, net als ik. Niemand ontgaat de aanwezigheid van de jongeren, alleen al omdat zij veel geluid produceren door gelach en geschreeuw, muziek, bonkende skateboards en de ronkende motoren van hun scooters.

Plaatsen waar jongeren graag samenzijn – in winkelcentra, in speeltuintjes, op parkeerplaatsen of op pleinen – noemen we doorgaans ‘hangplekken’. Jongeren eigenen zich in de publieke ruimte vaak een bepaalde plek toe, waar ze elkaar dagelijks ontmoeten. Ze creëren een gelegenheid om als *peergroup* samen te zijn, waardoor er een setting ontstaat met eigen omgangsvormen en regels. Wanneer anderen daar geen overlast van ervaren, zijn het niet meer dan alledaagse taferelen die passen in het straatbeeld, zoals er ook plekken zijn waar jongere kinderen spelen of waar ouderen graag samenkomen. Zulke ‘culturele vrijplaatsen’ blijven vaak onopgemerkt (Van Rosmalen 2012).

Dat is niet het geval wanneer jongeren massaal in de publieke ruimte samenkomen of de sfeer op een negatieve manier domineren, zich rebels gedragen of grensoverschrijdend gedrag vertonen. ‘Hangjongeren’ die anderen tot last zijn, trekken juist veel aandacht. Dit is ook het geval op het hiervoor beschreven kerkplein in ’s-Hertogenbosch. Niet alleen door de grootte van de groep, maar ook omdat jongeren daar ‘chillen’ op tijden waarop zij normaliter op school of op een stageplaats zouden moeten zijn. Voorbijgangers hebben dan al snel de indruk dat er met deze ‘jeugd van tegenwoordig’ iets mis is, dat het jongeren zijn die ‘niet in de pas lopen’, ook als er (nog) geen sprake is van overlastgevend, hinderlijk of crimineel gedrag.

In beleids- en professioneel jargon heten hangjongeren tegenwoordig ‘risicojongeren’. Voor velen zijn zij niet alleen een bron van ergernis, maar ook van zorg: mensen die hinder van hen ondervinden, ouders die geen grip hebben op hun kinderen, en politici, beleidsmakers en diverse typen (jeugd)professionals die zich om hen bekommeren. Hangplekken worden in onze samenleving vaak als een broedplaats gezien voor jeugdcriminaliteit. Voor jongeren zelf zijn het legitieme ontmoetingsplaatsen waar ze zich thuis voelen (Van Strijen 2009; De Jong 2010; El Hadioui 2011). De omgangsvormen en -normen wijken er vaak af van wat men in onze samenleving doorgaans ‘normaal’ vindt, waardoor er een polariserende tweedeling dreigt te ontstaan tussen ‘de straatcultuur’ en ‘de burgercultuur’ (Kaldenbach 2008, 2010; Van Strijen 2009).

Jongerenwerkers, die op straat en in aangewezen accommodaties met deze jongeren werken, proberen hen te verleiden om aan diverse talentprojecten mee te doen. Maar wat is daarvan precies de bedoeling, en hoe werkt dat? Wie zijn deze zogenoemde risicjongeren en wat is er met hen aan de hand? Waarom doen ze aan talentprojecten mee en wat brengen deze programma's teweeg? En in hoeverre zijn het adequate strategieën om crimineel gedrag te voorkomen?

Deze vragen hebben geleid tot dit boek, waaraan mijn proefschrift ten grondslag lag (Kooijmans 2016). Jongerenwerkers spelen een belangrijk rol in deze studie. Via hen kreeg ik toegang tot sportieve en artistieke talentprojecten en kwam ik in contact met deelnemende jongeren, om hen in al hun diversiteit te leren kennen.²

Risicjongeren, wie zijn dat?

Jongeren die veel tijd op straat doorbrengen, krijgen relatief veel beleidsaandacht omdat hun 'straatsocialisatie' als een bedreiging wordt gezien, zowel voor hun eigen ontwikkeling als voor de veiligheid van de samenleving (Junger-Tas 2001; El Hadioui 2011; Baillergeau & Hoijtink 2010). De veronderstelling is dat deze jongeren door de negatieve invloeden van de straat een verhoogd risico hebben om deviant gedrag te ontwikkelen, waaronder criminaliteit, en dat de kans bestaat dat zij 'uitvallen' of 'marginaliseren' (Schuyt 1995; Vettenburg & Walgrave 2009). Hoewel de meeste jongeren erin slagen om de risicovolle invloeden van 'de straatcultuur' te weerstaan, is er sinds het einde van de jaren negentig een toenemende aandacht voor preventief beleid, gericht op het voorkomen van jeugdcriminaliteit (Van der Laan 2008; De Roos & Van Dinther 2011). Door vroegtijdig en op jonge leeftijd in te grijpen, is volgens criminologen te voorkomen dat jongeren met beginnend delinquent gedrag doorgroeien naar criminaliteit (Loeber e.a. 2010). Op lokaal niveau is er een groeiend aanbod van preventieve programma's, waaronder talentgericht jongerenwerk, om risicjongeren te motiveren tot een positieve (talent)ontwikkeling en hen op het rechte pad te houden (Metz 2011b; Vogelvang 2013; Abdallah e.a. 2016).

De term risicjongeren komt in de loop van de jaren negentig op, in eerste instantie als beleidsterm, voor een groep die voorheen 'probleemjongeren' of 'hangjongeren'

werd genoemd (Notten & Spierings 2012: 189, 360). In de afgelopen decennia is de term overgenomen in vakliteratuur, in professioneel jargon en in het algemene taalgebruik. Er worden echter veel verschillende typen jongeren en verschillende soorten risico's mee aangeduid. Meestal heeft de term betrekking op jongeren die 'maatschappelijk kwetsbaar' zijn, met achterstanden kampen, vroegtijdig school verlaten of achterlopen met taal- en rekenvaardigheden (Vettenburg & Walgrave 2009; Kooijmans 2009). Maar ook jongeren die door delinquent gedrag met politie en justitie in aanraking komen, vallen onder dezelfde etikettering. Een definitie die deze diversiteit en complexiteit benadrukt, luidt: 'Risicjongeren zijn jongeren die problemen hebben op ten minste twee van de vier onderdelen betreffende de leefgebieden school/werk, gezin en vrije tijd enerzijds en gedragsstoornissen hebben anderzijds, en daarmee samenhangend risicogedrag vertonen, maar waarvan verondersteld wordt dat zij door middel van interventies het risicogedrag kunnen beheersen en weer een positief toekomstperspectief hebben' (Bieleman e.a. 2002³).

Het type risicjongeren dat in deze studie centraal staat, is de doelgroep van het Noord Brabants jongerenwerk. Een jongerenwerker uit 's-Hertogenbosch vertelt over hen:

'Het zijn jongeren die we als ambulante jongerenwerkers kennen van de straat, van jongs af aan, en van wie we de grotere broers ook kennen. We kennen ook de ouders. Het zijn jongens die ontevreden zijn. Ze zitten ermee dat ze geen stageplek hebben, ze doen het niet goed op school, voelen zich niet uitgedaagd en vervelen zich dus. Ze zijn niet blij met hun positie in de maatschappij, sommigen hebben gedragsproblemen of problemen thuis... dus jongens met allerlei soorten frustraties komen hier samen. (...) Het zijn ook de jongens die op rellen afkomen, zoals jaren geleden hier in de Graafse wijk.⁴ Ze zoeken spanning en sensatie en vinden het leuk om herrie te schoppen.'

De jongeren in deze studie doen in Tilburg en 's-Hertogenbosch mee aan sportieve en artistieke talentprojecten. Hoewel zij zich allemaal op een bepaalde manier aangetrokken voelen tot 'de straat', lopen ze niet allemaal hetzelfde risico om in de criminaliteit terecht te komen. De straat staat hier eenmalig tussen aanhalingstekens om aan te geven dat het niet gaat om de leefomgeving als zodanig, maar betrekking heeft op de gedragscodes en het morele waarden-

kader dat binnen de zogenoemde straatcultuur dominant is. Dit komt uitgebreid terug in hoofdstuk 2.

Deze studie gaat verder dan een analyse van de *performances* (het waarneembare gedrag) van jongeren op straat, de indruk die ze op anderen maken en de relaties die ze aangaan met anderen. Door ook hun opvattingen, motivaties, emoties en aspiraties te onderzoeken, is beter te begrijpen waarom sommige risicjongeren een verhoogde kans op delinquentie hebben en andere meer naar conformisme neigen.

Verliezers in een meritocratie?

Jongeren waar het jongerenwerk zich op richt, doen het in vergelijking met hun leeftijdgenoten minder goed op school. Ze ‘presteren onder’ en beleven weinig succeservaringen (Kooijmans 2009; Abdallah e.a. 2016). Zoals de Bossche jongerenwerker vertelt, wekt dit allerlei frustraties op. Ook de sociologe Van Daalen (2010) agendeert deze kwestie in haar onderzoek naar de stigma’s in het vmbo. Zij stelt dat het gestratificeerde onderwijssysteem in Nederland, met de vele niveaudifferentiaties, bij de minder goede leerlingen tot frustraties leidt. De sociologe Van den Bulk spreekt in dit verband over een ‘gelijkheidsparadox’ (2011: 25). Zij stelt dat de gelijkheid van kansen in onze samenleving weliswaar een breed gedragen ideaal is, maar dat er in de werkelijkheid juist nieuwe tegenstellingen ontstaan, nu tussen hoog- en laagopgeleiden. In een samenleving waar de overtuiging leeft dat iedereen dezelfde kansen heeft op sociale stijging, worden mensen die minder presteren daarvoor zelf verantwoordelijk gehouden: ze hebben het aan zichzelf te danken als ze achterblijven. In tegenstelling tot in een aristocratisch stelsel, waar je positie op de maatschappelijke ladder afhangt van je afkomst en overgeërfde privileges, zijn in een meritocratie de maatschappelijke carrières in principe voor iedereen toegankelijk.

Dat een meritocratische samenleving tot meer sociale gelijkheid en kansen op mobiliteit leidt, is onbetwist. Ondanks deze voordelen laten diverse auteurs zich kritisch uit over meritocratische tendensen en waarschuwen zij voor de perverse effecten ervan (Sennett 2003; Swierstra & Tonkens 2008; Verhaeghe 2012). Het kan volgens hen tot ‘erosie van het zelfrespect leiden’ en tot minder solidariteit met kwetsbare groepen in de samenleving.

Voor de jongeren in deze studie, bij wie de (talent)ontwikkeling om tal van redenen stagneert, betekent het opgroeien in een meritocratische samenleving dat zij in de race om status, waardering en respect een 'verliezende groep' zijn, zoals Swierstra & Tonkens het verwoorden (2008: 62-63).

Deze jongeren hebben een minder kansrijk toekomstperspectief dan gemiddeld. Ze vinden niet alleen moeilijk aansluiting in het onderwijs, maar ook minder toegang tot sportverenigingen, centra voor kunst en cultuur en andere vormen van talentontwikkeling (Van den Bulk 2011). In Nederland stagneert bij grofweg 15 tot 20 procent van de jeugdigen de ontwikkeling (RMO 2011). Volgens beleidsmakers hebben zij professionele ondersteuning, coaching of begeleiding nodig (Dorsselaer e.a. 2010; Metz 2011a). Deze jongeren zijn maatschappelijk kwetsbaar omdat zij laag zijn opgeleid en ook vaak zonder startkwalificaties het onderwijs verlaten. Cijfers laten zien dat vroegtijdige schoolverlaters gemiddeld vaker betrokken zijn bij overlastgevende situaties en criminaliteit (WRR 2009; Junger-Tas 2001; Nederlands Jeugdinstituut 2011).

Jeugdcriminaliteit

Jongeren die in het onderwijs veel faalervaringen opdoen en weinig waardering voor hun gedrag en prestaties krijgen, zoeken alternatieve wegen om zich te doen gelden. Voor een aantal van hen is de straat een aantrekkelijk alternatief. Criminaliteit wordt er niet alleen geaccepteerd, maar levert op straat meer status en respect op dan conformistisch gedrag (De Jong 2007). Hoewel criminologen en straatcultuuronderzoekers betwisten of de straatsocialisatie van jongeren en het 'hangen op straat' een-op-een aan crimineel gedrag is gerelateerd (Weerman 2003; Weerman & Van der Laan 2006), is door onderzoek aannemelijk gemaakt dat de invloed van de straatcultuur een criminogene risicofactor is (Cloward & Ohlin 1961; Junger-Tas e.a. 2011).

In Nederland komt ongeveer 5 procent van de jeugd in aanraking met politie en justitie (Van der Laan e.a. 2008; Ferwerda & Van Wijk 2014). Het beeld is, op basis van cijfers van het CBS met betrekking tot geregistreerde minderjarige verdachten, dat criminaliteit bij jeugdigen tussen 2005 en 2012 in omvang afneemt. In 2005 zijn van iedere 1000 minderjarigen er 42 geregistreerd als verdachten. In 2012 is dit teruggelopen tot 24 per 1000. Hoewel

criminaliteit in kwantiteit is afgenomen, blijkt uit onderzoek wel dat de aard van de delicten ernstiger is geworden (Van der Laan e.a. 2008).

De jongeren in dit boek wonen in 's-Hertogenbosch en Tilburg waar zij aan sportieve en artistieke talentprogramma's van het jongerenwerk deelnemen. De helft van hen is bekend bij politie en justitie, omdat ze diverse vormen van overlastgevend, hinderlijk of delinquent gedrag vertonen. De andere helft lukt het wel om op het rechte pad te blijven, ondanks dat ook zij op straat blootgesteld worden aan de verleidingen en de druk van criminaliteit. Over verdere kenmerken van de jongens later meer.

Reacties op risicojongeren, een schijnbare constante

Zijn hangjongeren, vroegtijdige schoolverlaters en jongeren met delinquent gedrag typische problemen van onze generatie 'jeugd van tegenwoordig', of zijn zorgen om jeugd van alle tijden? Uit Nederlandse en Belgische historische studies naar jeugdcriminaliteit, sociaal-pedagogisch werk en jeugd- en jongerenwerk, blijkt dat elke periode in de geschiedenis andere maatschappelijke, bestuurlijke en professionele reacties kent op problemen met jongeren (Weijers & Eliaerts 2008; Te Poel 1997; Coussée 2006). Perioden van meer tolerantie worden afgewisseld met tijden waarin het verlangen naar beschaving en correctie groter is. Ook kent elk tijdsgewricht eigen stereotypen van 'de jeugd van tegenwoordig' en een ander etikettenvocabulaire. Problemen van en zorgen om jeugd zijn dus een constante, maar de aard, de omvang en de reacties erop variëren door de tijd.

Zo wordt in de negentiende eeuw over 'den baldadigen jeugd' geschreven (Ter Gouw 1871) en lezen we bijvoorbeeld ruim zestig jaar geleden in onderzoeksrapporten over 'de maatschappelijke verwildering der jeugd', over het losbandige gedrag van 'de massajeugd', die haar weg zoekt in een veranderende Nederlandse samenleving na de Tweede Wereldoorlog (Langeveld 1952; Perquin e.a. 1953). Het was de tijd waarin jongeren voor het eerst kennismaakten met de Amerikaanse populaire cultuur, die in ons land voet aan de grond kreeg met bioscoopfilms, jazzmuziek en dansavonden. Jongens en meisjes gingen losser met elkaar om en experimenteerden met seks, drugs en alcohol. Er was sprake

van maatschappelijke verloedering van de jeugd, zo vond men in die tijd. En daar moest wat aan gedaan worden: socialiseren en disciplineren (Meijers & Du Bois-Reymond 1987).

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw wordt overlastgevend gedrag in mildere termen uitgedrukt. Zo lezen we in een Nota Jeugdbeleid uit 1969 over 'kattekwaad' en 'avontuurlijk gedrag' van jongeren (in Weijers & Christiaens 2008: 33). Aan het einde van de eeuw verandert de benaming via 'kwetsbare jongeren' (Walgrave 1980) in 'randgroepjongeren' en 'hangjongeren' (Buiks 1983; Noorda e.a. 1981; Hazekamp 1985), naar 'gemarginaliseerde jongeren' (Schuyt 1995), 'probleemjongeren' en 'hinderlijke en overlastgevende jongeren' (Beke e.a. 2000). Sinds de eeuwwisseling is, zoals gezegd, de term risicjongeren gangbaar (Notten & Spierings 2012: 189, 360). In het laatste decennium is de toon harder geworden. Zowel in het dagelijks taalgebruik als in literatuur en in de media komen termen als 'straatkwaad', 'straatterreur' en 'straattuig' op als aanduiding voor gedrag dat vijftig jaar geleden veel minder werd gecriminaliseerd (Komen 2006; Beunders 2010).

Straffe én sociale tendensen in het jeugdbeleid

Escalaties met groepen jongeren in het begin van de 21e eeuw, zoals de rellen in de Bossche Graafse wijk (2005-2008), de bedreiging van buschauffeurs in Gouda (2008), de gewelddadige vechtpartijen tussen jeugdgroepen in Culemborg (2009), het uit de hand gelopen strandfeest in Hoek van Holland (2009) en het Facebookfeest in het Groningse Haren (2012) zetten het lopende debat over hoe we moeten omgaan met 'risicajeugd' op scherp. De behoefte om zowel te begrijpen als te verklaren en te berechten, is groot (De Jong 2012; Kooijmans 2012; Van den Brink e.a. 2013).

Veel Nederlandse gemeenten zetten in deze periode 'meer blauw' in op straat en gaan over tot *zero tolerance*-beleid. Ook onder de Nederlandse bevolking zien burgers in toenemende mate liever dat jongeren eerder en harder worden gestraft voor hun gedrag (Boutellier 2011; Schuilenburg & Van Swaaningen 2013). Cultureel criminoloog Van Stokkom stelt dat strafverlangens niet zomaar afgedaan kunnen worden als uitvloeisels van *moral panic*, gevoed door wildwestverhalen in pers en media (2008: 245). Angst voor de jeugd en boosheid over hun provoce-

rende gedrag op straat zijn volgens hem verklarende factoren voor *penal populism*: een breed gedragen verlangen naar repressief beleid om de risico's op schade en slachtofferschap te beperken.

De sociologen Duyvendak, Schuster en Baillergeau (2000) betogen dat de toon ten aanzien van zwakkere groepen in Nederland, vooral tegenover mensen die het criminele pad op zouden kunnen gaan, harder en minder sociologisch is geworden. Marginaliteit wordt niet meer verklaard uit de beperkte kansen en mogelijkheden van bepaalde groepen, maar als het niet deugen van de betrokkenen zelf (Duyvendak e.a. 2000: 67-68). Er waait een 'straffe' wind, maar er is, zo stellen Duyvendak en collega's, ook een andere kant.

'Er is de laatste jaren een tendens naar harder en eerder ingrijpen, maar ook naar meer bemoeienis met marginalen. Sociaal en repressief staan niet altijd tot elkaar in een "zero sum"-verhouding. (...) Het huidige beleid kunnen we niet louter als repressief óf pedagogisch definiëren, omdat preventieve programma's punitief kunnen zijn, en punitieve interventies juist weer pedagogischer lijken te worden' (Duyvendak e.a. 2000: 8, 69).

Hoewel we in Nederland zien dat er hard opgetreden wordt tegen jeugdige ongehoorzaamheid in de publieke ruimte, signaleren we dus ook een toenemende belangstelling voor 'sociale activering' en 'coaching' van risicojongeren. Met de opkomst van de 'participatiesamenleving' gaat het om (weer) meedoen en sociale inclusie (Hermanns & Van der Laan 2001; Poort 2008). Na de rellen in Haren komt ook de commissie Cohen met de bevinding dat de nadruk op beheersing en repressie niet tot het gewenste effect zal leiden en dat er daarnaast sociale interventies nodig zijn om jongeren van antisociaal gedrag te weerhouden (Cohen 2013; Van den Brink e.a. 2013). Ook op basis van eerder empirisch onderzoek is bepleit dat een eenzijdig punitieve aanpak van antisociaal gedrag niet effectief is (Imkamp 2002).

Meer nadruk op preventie

Sinds het einde van de jaren tachtig nemen we in Europa naast repressie ook een groeiende belangstelling waar voor preventie, niet in de laatste plaats met betrekking tot de aanpak van jeugdcriminaliteit. Veel sociale problemen, ook

overlast, worden rond de eeuwwisseling geherdefinieerd als een veiligheidsprobleem (Boutellier 2005). Het *new penology*-beleid ten aanzien van de aanpak van risicojongeren is nu meer gericht op de bescherming van de samenleving, op het voorkomen van nieuwe slachtoffers, dan op de bescherming van de jongere (Vogelvang 2009: 122). Dit brengt niet alleen een groeiende ‘cultuur van controle’ mee, met een strenger repressief beleid als gevolg, maar er ontstaat dan ook meer aandacht voor preventieve programma’s en beleid (Garland 2001; Peeters 2015).

Zowel in de Verenigde Staten als op het Europese continent is er sprake van een *preventive turn* (Hebberecht & Baillergeau 2012: 7). Ook in Nederland zien we een groeiende aandacht voor preventie, in het bijzonder in het werken met risicojongeren (Loeber e.a. 2010). Boutellier (2011) stelt in navolging van Beck (1992) dat Nederland kenmerken heeft gekregen van een ‘risicosamenleving’. Waar vroeger een onveilige gebeurtenis aanleiding was om te interveniëren, is nu het risico op slachtofferschap of schade al een reden voor ingrijpen (Boutellier 2011: 65). In lijn hiermee kan de term risicojongeren worden opgevat als exemplarisch voor maatschappelijke angst: deze jongeren zouden een bedreiging vormen voor de sociale veiligheid. Andere auteurs passen het risicobegrip op jongeren zelf toe, die extra aandacht nodig hebben, om te voorkomen dat zij marginaliseren en in een sociale achterstandspositie blijven verkeren (Roes 2000; Duyvendak e.a. 2000).

Preventief jeugdbeleid

Vanaf eind jaren negentig groeit in de Nederlandse gemeenten het aanbod van preventieve programma’s en projecten, om op lokaal niveau overlast en jeugdcriminaliteit te bestrijden en uitval van vroegtijdige schoolverlaters te voorkomen (Van Montfoort 2007; Van Lieshout e.a. 2007; Winsemius e.a. 2008). Voorbeelden zijn de coachings- of maatwerktrajecten die risicojongeren aan scholing en werk moeten helpen, de inrichting van alternatieve hangplekken, jeugdhonken en ‘portiek-café’s’, ‘doe mee- en thuis-op-straat-programma’s’, ‘jongerenbuurtbemiddeling’ en bijvoorbeeld ook de inzet van ‘straatcoaches, city-trainers en buurtvaders’ (Bongers & Jansen 2009; Sonneveld & Spierts 2010). In de veelheid aan initiatieven en projecten is er een trend zichtbaar dat jongeren zelf actief betrokken worden bij jeugdoverlast en wijkveiligheid. Ook zijn er programma’s

waarin burgers als vrijwilligers samenwerken met jongerenwerkers, die als ‘buurt-pedagogen’ met jongeren werken. In beleidstaal heet dit ‘de frontlinie’ of ‘de nulde lijn’ (Valkestijn e.a. 2015).

Sinds de decentralisatie van het Nederlandse jeugdbeleid is de gemeentelijke overheid verantwoordelijk voor jeugdwelzijnswerk en de preventie van jeugdcriminaliteit. De nieuwe Jeugdwet en Participatiewet leidden tot een nieuw stelsel, dat sinds januari 2015 alle beleids- en beslisruimte aan gemeenten geeft om de zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen te organiseren. Ook in preventieve zin.

De stelselwijziging heeft grote gevolgen voor professionals in de jeugdzorg, de jeugdbescherming, de jeugdreclassering en de jeugd-GGZ. Beleidsmakers benadrukken dat ‘de transitie’ ook om een ‘transformatie’ vraagt, waarmee ze een andere manier van denken en werken bedoelen (Cohen e.a. 2014). Gemeenten en jeugdprofessionals zoeken naar nieuwe verhoudingen tussen zorg en zelfregulatie, en proberen de aandacht voor kwetsbare jongeren vast te houden, ondanks de bezuinigingen, niet in de laatste plaats voor jongeren met beginnend delinquent gedrag.

In hoeverre raakt de decentralisatie van de jeugdzorg ook het jeugd- en jongerenwerk? Onderzoekers van het Nederlands Jeugdinstituut (Valkestijn e.a. 2015) schrijven dat het nieuwe jeugdstelsel kansen biedt voor de samenwerking tussen het jongerenwerk en diverse andere professionals die werkzaam zijn in jeugdvoorzieningen. Maar in veel gemeenten moet die samenwerking nog beginnen.

‘Jongerenwerk maakt deel uit van de pedagogische basisinfrastructuur, naast school, kinderopvang/peuterspeelzalen en organisaties voor sport en cultuur. In het nieuwe jeugdstelsel is dit het onderdeel van het normale opvoeden en opgroeien. Daar vormt het jongerenwerk een brug naar de pedagogische *civil society* (ouders, familie en informele netwerken in de wijk) en naar andere basisvoorzieningen’ (Valkestijn e.a. 2015: 14-15).

Vanuit die positie zou het jongerenwerk volgens hen de samenwerking kunnen opzoeken met partners ‘in de eerste lijn’, die in de meeste gemeenten sinds 2015 vanuit sociale wijkteams opereren, en met specialisten op het terrein van jeugdhulpverlening.

Het is niet voor het eerst dat het jeugd- en jongerenwerk opnieuw zijn positie

bepaalt, om zowel belangen van jongeren als het beleid te dienen (Spierts 2014). Jongerenwerkers zelf zeggen steeds te moeten laveren tussen ‘de straat en de staat’, zonder daarbij hun eigen beroepsidentiteit te willen verliezen (Abdallah e.a. 2010; Embregts 2013).

Huidig beleid: activeren, integraal werken en ‘gewoon’ opvoeden

Als gevolg van activerend en preventief jeugdbeleid neemt het aantal stimuleringsprogramma’s voor risicojongeren toe. De bedoeling daarvan is dat jongeren verantwoordelijkheid nemen voor hun problemen en zelf de voorwaarden creëren voor een kansrijke toekomst. Ook het jeugd- en jongerenwerk voor kwetsbare jongeren is de afgelopen jaren veranderd: ‘meedoen’ en ‘talentontwikkeling’ zijn de nieuwe speerpunten (Metz 2011b; Abdallah e.a. 2016). Hebberecht en Baillergeau (2012) spreken van *social crime prevention* omdat ontwikkelingsgerichte programma’s steeds vaker samengaan met programma’s voor sociale veiligheid.

De onderzoekspraktijk in deze studie – sportieve en artistieke talentprojecten in het Noord Brabantse jongerenwerk – zijn voorbeelden van ‘sociale preventie’. De nieuwe verzamelnaam voor deze programma’s is ‘talentgericht jongerenwerk’ (Abdallah e.a. 2016). Synoniemen zijn ‘potentief jongerenwerk’ (Oosterling 2009), ‘talentcoaching’ (Kooijmans 2009; Stoffelen 2009) en ‘ontwikkelingsgericht jongerenwerk’ (Metz 2013; Valkestijn e.a. 2015). De pedagogische programma’s vinden plaats in de sociale leefomgeving en in de vrije tijd van jongeren. Ze zijn bedoeld om de brede talentontwikkeling van risicojongeren te stimuleren, en daarmee samenhangend de sociale veiligheid in wijken te bevorderen. Hoofdstuk 3 gaat nader in op deze meervoudige doelstelling.

Positief jeugdbeleid: ‘gewoon’ opvoeden

Medewerkers van het Nederlands Jeugdinstituut pleitten in de periode voorafgaand aan de transitie in de jeugdzorg, samen met belanghebbende organisaties⁵, voor ‘positief jeugdbeleid’ (Bakker e.a. 2009). De analyse van de betrokkenen is dat er in voorbije jaren een bovenmatige probleemgerichtheid in het Nederlandse jeugdbeleid zou zijn ontstaan, en evenals anderen stellen zij dat er onvoldoende appel op het zelfregulerend vermogen van jeugdigen en gezinnen is gedaan. Het pleidooi is om zowel de pedagogische kwaliteit van de directe leefomgeving als

de algemene jeugdvoorzieningen te versterken. Voor complexe vragen en behoeften rond opvoeding, ontwikkeling, gezondheid en opgroeien zouden ouders en jongeren kunnen aankloppen bij de gespecialiseerde jeugdzorg in de eerste en tweede lijn. Dit vergt een intensieve samenwerking tussen de Centra voor Jeugd en Gezin, sociale wijkteams, het jongerenwerk, politie en de justitiële partners in de veiligheidshuizen, zoals de Raad voor de Kinderbescherming en de jeugd-reclassering. De uitvoering van het integrale jeugd beleid op lokaal niveau is niet op voorhand gegeven en is in de meeste gemeenten nog niet optimaal (Ministerie van V&J 2013; Bekker & Witte 2014).

Het Nederlands Jeugdinstituut pleit ervoor dat ‘de algemene jeugdvoorzieningen, waaronder ook het jongerenwerk, zich vooral richten op “het gewone opvoeden” van kwetsbare jongeren, het stimuleren van brede ontwikkeling van individuele talenten en burgerschap’ (Van Oenen & Van Westering 2010: 9; Valkestijn e.a. 2015). In lijn met deze visie ligt het advies aan gemeenten om fors te investeren in het jongerenwerk, zowel kwantitatief als kwalitatief, opdat er adequaat en vooral preventief ingegrepen kan worden als jongeren in risicovolle situaties verkeren, bijvoorbeeld in wijken waar ouders minder grip op hun kinderen hebben. De pedagoog De Winter introduceerde al eerder de term ‘straatpedagogiek’ en ziet jongerenwerkers als aangewezen ‘buurtpedagogen’ (De Winter 2003; De Winter e.a. 2009). Dit advies nemen veel gemeenten over. Jeugd- en jongerenwerkers krijgen de opdracht om jongeren met een verhoogd risico op ‘uitval’ en delinquentie op straat op te zoeken, door *outreaching* ambulant jongerenwerk, door contact met hen te leggen, risicojongeren te stimuleren tot talentontwikkeling en ze van de straat te houden. Het aantal professionele jeugd- en jongerenwerkers stijgt in het eerste decennium van de nieuwe eeuw met 60 procent (Noorda & Co 2009; Kooijmans & Spierts 2012: 244). In wijken waar veel meldingen van overlast zijn, werken jongerenwerkers en wijkagenten met elkaar samen om groepen overlastgevend, hinderlijke en criminele jongeren in kaart te brengen⁶ en antisociaal gedrag van groepen jeugdigen aan te pakken. Hoe en wanneer is in het jongerenwerk de aandacht voor talentontwikkeling ontstaan, en hoe verhouden deze jeugdprofessionals zich tot overlastbestrijding?

Jongerenwerk tussen talentontwikkeling en overlastbestrijding

Sinds de invoering van de kindervetten en de leerplichtwet, begin twintigste eeuw, zijn er in het Nederlandse jeugd- en jongerenwerk⁷ perioden met een meer robuuste en een mildere aanpak geweest (Kooijmans & Spierts 2012). Een punitieve aanpak past deze beroepsgroep minder, wat niet wil zeggen dat jongerenwerkers altijd ‘soft’ optreden. Ook deze professionals kennen tijden van corrigerend en confronterend optreden (Spierts & Van Vliet 2008; Noorda 2009; Van Strijen 2011). Een op beschaving gerichte benadering zien we bijvoorbeeld in de jaren na de Eerste Wereldoorlog wanneer door jeugdwerkloosheid en gesloten schoolgebouwen jeugd massaal op straat terecht komt. Vanaf 1920 kent de overheid met de oprichting van de Centrale Jeugdraad voor het eerst overheidssubsidie aan jeugdwerk toe, dat voor die tijd alleen door de zuilen georganiseerd en bekostigd was. Door de oprichting van ‘volkshuizen’ (achteraf te beschouwen als de voorlopers van professioneel jongerenwerk) werd geprobeerd de ongeschoolde en baldadige arbeidersjeugd te beschaven (Nijenhuis 1987). Deze initiatieven slaagden er echter onvoldoende in deze jongeren te bereiken. In een aantal grote steden ontstaan eind jaren twintig club- en buurthuizen met jeugdactiviteiten gericht op ontspanning en ontwikkeling, maar ook bedoeld als beschavingsstrategie en als weg naar werk, zoals De Ahrend in Rotterdam. Oprichter Van Wijk verwoordt de bedoeling ervan als volgt:

‘(...) om zijne avonden in een gezellige en passende omgeving door te kunnen brengen, in de hoop daarmee de drang naar ontwikkeling en beschaving te kunnen wekken’ (In: Hazekamp e.a. 1994: 18).

In Den Haag start in 1926 clubhuis De Mussen, de eerste jongerenwerkpraktijk die zich specifiek en ‘met harde hand’ op de gedragsbeïnvloeding van criminele jongeren richt (Oudenaarden 1995: 23). Ook in de jaren na de Tweede Wereldoorlog zet de overheid uit zorg over ‘zedeloze, baldadige en verwilderde jeugd’ fors in op ‘massajeugdwerk’ door extra rijkssubsidie te verstrekken. Vormende beïnvloeding van jongeren zou nodig zijn ‘bij gebrek aan binding met geestelijke normen en waarden’, zo luidde de conclusie van het onderzoek van de Landelijke Jeugd Actie Commissie in 1952. In de periode tot 1963 stijgt het budget voor jeugdvorming van 5,6 miljoen naar 18,6 miljoen gulden (De Haan & Duyvendak 2002).

Vanaf de jaren zestig verandert de pedagogische functie van het jongerenwerk radicaal, omdat jongeren niet langer worden gezien als moreel verloederd, maar als dragers van sociale vernieuwingen, die zelf kunnen bepalen wat het beste voor hen is (Te Poel 1997). Welzijn wordt het nieuwe doel van het ingestelde ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Het jongerenwerk, nu onderdeel van het sociaal-cultureel werk, krijgt de opdracht om samen met jongeren eigentijdse activiteiten te ontwikkelen (COWER 1966). Zo ontstaat in de jaren zeventig het ‘open jeugdwerk’, dat ontmoeting en recreatie faciliteert door ruimte te bieden aan jongeren en hun eigen jeugdcultuur. De jeugdwerker is dan vooral voorwaardenscheppend.

In de jaren tachtig, na de decentralisatie van het jeugdbeleid, spreken gemeenten het sociaal-cultureel jongerenwerk weer aan op het aanpakken van problemen met jeugd. ‘Straathoekwerk’ en ‘randgroepjongerenwerk’ worden in die tijd populair, onder andere met taken als signalering en doorverwijzing. Jeugdwerkers krijgen een rol in het voorkomen en bestrijden van bijvoorbeeld vroegtijdig schoolverlaten en kleine criminaliteit (Kooijmans & Spierts 2012: 240). Vanaf het einde van de twintigste eeuw pakt het jongerenwerk, als gevolg van nieuw preventief beleid om jeugdcriminaliteit en overlastproblematiek vroegtijdig aan te pakken, zijn pedagogische opdracht weer expliciet op (Van der Zande 1990; Baillergeau & Hoijtink 2010; Schellekens 1998). Dit komt mede doordat de uitvoering van het jongerenwerk via gemeentelijke aanbestedingen verloopt. Hierdoor bepaalt de lokale overheid, als financier en opdrachtgever, zowel de doelen als de inhoud van het jongerenwerk. Dit is nog eens versterkt door de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in 2007, die de Nederlandse gemeenten verantwoordelijk stelt voor maatschappelijke participatie van jongeren, zodat zij ‘meedoen als volwaardige burgers’ (De Winter e.a. 2006; De Winter 2011).

Talentontwikkeling

Na de eeuwwisseling is talentontwikkeling een belangrijk speerpunt in het Nederlandse jeugdbeleid geworden (Gilsing 2005). Ook het jongerenwerk gaat in die periode over naar een talentgerichte benadering. Talent en talentontwikkeling zijn de nieuwe *buzzwords*. Talentprojecten nemen in omvang toe om maatschappelijk kwetsbare jongeren te stimuleren tot positieve en kansrijke maatschappelijke

participatie (Metz 2011b). Veel jongerencentra, die voorheen een laagdrempelige inloopvoorziening waren, hebben in het afgelopen decennium plaatsgemaakt voor productiehuisen, *talentfactories*, kickboks-gyms en muziekstudio's. *Chillen* op kosten van de overheid is niet meer van deze tijd. Jongerenwerkers 'Nieuwe Stijl' worden door lokale overheden ingezet om kinderen en jongeren te activeren en te stimuleren, hen aan te spreken op hun talenten (lees 'eigen kracht'). Jeugdwerkers heten conform de nieuwe trend voortaan 'talentcoaches', 'talentmakelaars' of 'talentgerichte werkers' (Stoffelen 2009; Van Strijen 2011; Veenbaas e.a. 2011; Abdallah e.a. 2016).

Een voorbeeld van lokaal talentgericht jeugdbeleid is het meerjarenplan 2007-2010 van de gemeente Amsterdam (Gemeente Amsterdam 2008). In deze nota beschrijven de stadsdelen en organisaties voor onderwijs, welzijn, jeugdzorg, politie en justitie de kansen die zij willen bieden voor de Amsterdamse jeugd. In de nota is aandacht voor alle kinderen en jongeren, zowel voor degenen die bijzondere aandacht nodig hebben als voor jeugd met wie het goed gaat. Alle intenties van positief jeugdbeleid ten spijt, blijken risicjongeren aanvankelijk niet aan de talentprogramma's van het jongerenwerk mee te doen (Kooijmans 2009: 38). 'De kwetsbaarste jongeren bereiken we nu niet meer. Ze zijn onzeker, ze denken dat ze geen talenten hebben. Dat kan toch nooit de bedoeling zijn van het jongerenwerk?', aldus een Amsterdamse jongerenwerker (Spierts & Kooijmans 2010: 242-243). Het is niet voor het eerst dat het jongerenwerk een speelbal is in veranderend jeugdbeleid en op zoek is naar zijn positie.

'Talentologie' en het werken met risicjongeren

Waar komt de focus op talent vandaan? En wat is de betekenis ervan in relatie tot jongerenwerk en risicjeugd? Talentontwikkeling en het terugdringen van risicofactoren zijn concepten die doorgaans tegenovergestelde connotaties hebben, maar blijkbaar is het in het jongerenwerk toch een veelbelovend *pas de deux*. Hoe kunnen we de opkomst en populariteit van de 'talentgerichte benadering' begrijpen, in het bijzonder in het werken met risicjongeren?

Betekenenissen van het begrip talent variëren van 'een natuurlijke aanleg' of 'een gave van God', waarop je dus zelf geen invloed hebt, tot een fenomeen dat ontwikkelbaar en zelfs 'maakbaar' is, een uitleg die in de huidige tijd domineert

(Verhaeghe 2012: 61-105). In veranderkundige kringen krijgt talent over het algemeen een ruime definitie, ‘potentie’ en ‘kracht’ zijn veelgebruikte termen waarbij de gedachte is dat iedereen er in een bepaalde mate over beschikt, en dat afhankelijk van de omstandigheden het ‘menselijke potentieel’ tot ontwikkeling kan komen (Rikers 2009; Van Hoorik 2011; Witte 2012; Obex 2013). Talent is een begrip met overwegend positieve connotaties.

Sennett (2003, 2008, 2012), die in zijn sociologische studies over vakmanschap en ambachtelijkheid het fenomeen talent ontrafelt, laat zich kritisch uit over het feit dat we in het Westen graag geloven dat iedereen een bepaald talent bezit, dat we allemaal bekwaamheden kunnen ontwikkelen en benutten. Hij stelt dat talent en talentontwikkeling niet binnen alle sociale contexten erkenning en respect opleveren. Sennett beschrijft hoe talent in de loop van de tijd diverse betekenissen krijgt en dat er verschillende waarden aan worden toegekend. In de loop van de negentiende eeuw zijn mensen steeds meer afhankelijk geworden van hun talenten en persoonlijke inzet. Waar in vroegere tijden overgeërfde privileges golden, zijn het gaandeweg persoonlijke prestaties die het maatschappelijk succes bepalen. Moderne samenlevingen hebben met de komst van selecterende onderwijssystemen en instituties bureaucratische formules ontwikkeld over hoe ‘begaafdheid’ moet worden beloond, hoe het talent krijgt wat het toekomt.

‘De voor talent toegankelijke carrières hebben een nieuwe aristocratie tot gevolg, waarbij macht en invloed niet gebaseerd zijn op geboorte en welstand, maar op genialiteit’ (Sennett 2003: 77). Ook de psycholoog Verhaeghe (2012) betoogt dat talent en prestaties in een meritocratiserende samenleving lijken samen te vallen.

Een talentendiscours

De opkomst van het talentgerichte jongerenwerk staat niet op zichzelf. Ook het onderwijs, de organisatie- en bedrijfskunde, de vrijetijdsector, de sport en de kunst, de politiek, zorg en welzijn, en niet in de laatste plaats de media kennen een sterke gerichtheid op talent en talentontwikkeling.

In het onderwijs mag ‘geen splinter talent worden verspild’⁸, en lijkt de aandacht voor excellentie toe te nemen (Stevens & Bors 2009). Het bedrijfsleven denkt productiever te kunnen werken als het talenten van medewerkers aanspreekt

(Cooperrider & Whitney 1999; Kop 2012). In de sociale sector lijkt de aandacht te verschuiven van problemen naar sterke kanten van cliënten (Spinder e.a. 2007) en in de media buitelen talentenjachten over elkaar heen. Dagelijks zien we op tv hoe mensen ‘strijden om talent’ in programma’s als *Idols* en *Popstars*, *The voice of Holland*, *Holland’s got talent* of *So you think you can dance*.

Krachttermen worden het laatste decennium evenzeer populair, zoals *empowerment*, ‘eigen kracht’ en ‘burgerkracht’. Het credo is dat iedereen over talent beschikt, maar het gaat nog een stap verder: blijkbaar moeten we er ook iets mee. Talentontwikkeling beperkt zich niet langer tot een kleine elite van hoogpresteerders, topsporters, kunstenaars of andere genieën. Slogans op flyers en billboards als ‘iedereen heeft talent’ en ‘je talent, dat ben je zelf’ moeten alle burgers aanspreken. Talentontwikkeling is een dominant paradigma met veel jargon: we spreken van ‘talentmanagement’, ‘talentenjachten’, ‘talentwijzers’, een ‘talentenklas’. Het aantal Engelstalige boektitels dat handelt over *talent development* stijgt tussen 1980 en 2008 met 400 procent.⁹

Een kracht- en ontwikkelingsgericht adagium

De opkomst van empowerment, eigen kracht en de gerichtheid op talent heeft zijn weerslag op het sociaal werk. De concepten spreken aan en lijken houvast te geven, zowel bij de herformulering van beleid als bij het herinrichten van sociale uitvoeringspraktijken. Vooral na het verschijnen van de RMO-publicatie *Burgerkracht* (De Boer & Van der Lans 2011) gaan welzijnsorganisaties en professionals op zoek naar nieuwe verhoudingen tussen zorg en zelfregulatie.

Ook in het justitiële veld heeft het krachtgerichte paradigma zijn intrede gedaan, waar het terugdringen van risicofactoren – die de prevalentie van delinquent gedrag en recidive voorspellen – het dominante adagium is. Het versterken van een op ontwikkeling gerichte invalshoek neemt rond de eeuwwisseling ook binnen justitie toe (Vogelvang 2009). Een groep criminologen uit de Angelsaksische landen maakt zich onder de noemers *what works* en *desistance from crime* (letterlijk ‘afzien van criminaliteit’) sterk voor een ontwikkelings- en toekomstgerichte benadering in het forensische werk (Andrews 2000; Maruna 2001; McNeill 2008). Ook Nederlandse en Vlaamse criminologen en ontwikkelingspsychologen pleiten ervoor om protectieve en promotieve factoren (te vertalen als beschermende en

gunstige factoren) te versterken, die volgens hen niet alleen bijdragen aan een positieve ontwikkeling, gezond opgroeien en welbevinden van justitiabelen, maar ook de motivatie voor *desistance* stimuleren (Nuytiens e.a. 2007; Loeber e.a. 2010: 109-110).

Talentgericht jongerenwerk

Het veranderde jeugdbeleid heeft er toe geleid dat het talentgerichte jongerenwerk jongeren aanspreekt op hun sterke kanten (talenten) en op hun eigen verantwoordelijkheid (Metz 2013; Abdallah e.a. 2016). De wervingsfolders verzekeren dat iedereen talent heeft en iedereen een winnaar is, omdat vooral het meedoen telt. Er is geen ruimte en tijd voor *chillen*, en zeker niet voor antisociaal gedrag en relschopperij (Divers 2009; ContourdeTwern 2013). Jongeren mogen niet langer consumeren in hun vrije tijd, maar moeten 'producent worden van hun eigen ontwikkeling' (Gemeente Amsterdam 2008; Veenbaas e.a. 2011). De toon in het hedendaagse jongerenwerk is te omschrijven als robuust én sociaal. De talentprogramma's zijn speels maar tegelijkertijd serieus: veel kwetsbare jongeren doen er graag aan mee. Ze wedijveren in zogenoemde *battles* om zichzelf en anderen te overtreffen.

Battles om respect

Ruim honderd jongens, van naar schatting tussen de 12 en 25 jaar, zijn vandaag naar Tilburg gekomen om elkaar uit te dagen in een internationaal breakdance battle-event. In alle zalen, kleedkamers en zelfs in de hal van het cultureel centrum zijn er workshops en voorrondes, ter voorbereiding op de finale aan het einde van de dag. Dan zal er gebatteld worden om de geldprijs, 2500 euro, maar vooral ook om de eer. 'Respéct', zoals de jongens het zelf zeggen.

Een rij vol jongeren met rugzakjes, vriendelijk en beweeglijk, een groet links en rechts, broek op half elf, felgekleurde T-shirts of een geruit hemd, een pet met de flap naar voren of opzij en een enkele naar achteren, weer anderen met een muts vol met haar en/of vulling. Tja, wat wil je als je de hele middag moet laten zien dat je meer rondjes op je hoofd kan draaien dan de tegenstander.

Een intense focus van jongeren op andere jongeren en hun bewegingen. De jongeren zijn bezig in alle uithoeken van het gebouw, waar je ook kijkt, overal tollende en kijkende

breakdancers. Lenig en geen angst om verder te gaan dan ver, oefenen en doen. Passende muziek op de achtergrond, ouders en kinderen, diverse culturen, leuke sfeer. (...)

20.00 uur. De grote zaal loopt vol voor de finale. Veel jongeren, vooral jongens, maar ook een aantal volwassenen, ouders en coaches, en bewakers die ontspannen tussen het publiek staan te kijken naar de battles. Een dynamisch gebeuren, harde muziek, een strak ritme. Het publiek synchroniseert mee, je voelt de energie op de vloer en in de zaal. De 'judges' spelen hun rol met overtuiging. Zij bepalen wie er zal winnen, het spant erom... Justen Beer, de jongste deelnemer van 11 jaar, is vandaag de winnaar. Hij is de jonge held van de dag. De cheque ter waarde van 2500 euro gaat naar hem.

Aan de zijkant van de vloer huilt een jongen. Er zitten jongens uit te rusten, cool down, het hoofd in de handen. De tl's gaan aan. Het is gedaan.

Dit Tilburgse *event* is georganiseerd door de *Hustlekidz*, een groep van vijf jongens die het *breaken* al op kinderleeftijd leerde, ondersteund door het jongerenwerk en sportbuurtwerk van de gemeente Tilburg. Ivo, één van de organiserende *Hustlekidz*, vertelt:

'Toen we klein waren oefenden we op straat, op kartonnen dozen. We woonden in dezelfde wijk. We vonden het vet om dance battles uit Amerikaanse videoclip na te spelen.'

Jongerenwerker Bart, die eindverantwoordelijk is voor de activiteit, werkt al ruim tien jaar met deze jongens, vanaf hun kindertijd.

'Vroeger waren het straatjongens, en echt niet van die *nerdy* schatjes. Ze waren gek op breakdance, en ze hadden talent, daar hebben we ze mee verleid om aan het jongerenwerk mee te doen. We organiseerden workshops en battles, dus kwamen ze graag naar het jongerencentrum. En zo konden we ze een beetje opvoeden. De *Hustlekidz* is nu een begrip. Het zijn *masters*, professionals eigenlijk: ze geven les, ze breaken op hoog niveau, sommigen reizen de wereld rond en verdienen hun brood met geldprijzen.'

Weinig kennis over de werking van talentprojecten

In het jongerenwerk heeft de talentgerichte benadering zich als een olievlek verspreid en het aantal talentprogramma's is explosief gegroeid (Metz 2011b). Gemeenten investeren in de populaire programma's vanuit de verwachting dat ze kwetsbare jongeren ermee 'empoweren'. De verwachting is dat deze talentgerichte programma's jongeren met beginnend delinquent gedrag motiveren om het beste uit zichzelf te halen en dat het hen helpt om uit de criminaliteit te blijven (Gemeente Tilburg 2008; Spierts & De Boer 2008; Kooijmans 2009: 37; Mulier Instituut 2010; Abdallah e.a. 2016). 'In de transitie Jeugdzorg wordt van dit type interventies, die preventief bedoeld zijn, veel verwacht, omdat zij moeten aansluiten bij wat er in de wijk speelt en op een meer informele maar toch indringende manier jongeren moeten kunnen motiveren' (Vogelvang 2013: 362). Maar hoe werkt dat dan? En werkt het?

Hier stuiten we op een prangende kwestie. Terwijl talentprojecten een positieve *flow* in het jongerenwerk teweeg hebben gebracht, weten we niet wat de impact van deze projecten is – noch op de korte, noch op de langere termijn. Tegelijkertijd zijn de verwachtingen ervan hooggespannen en zien we dat talentprogramma's in nagenoeg alle dorpen en steden worden aangeboden. Tot op heden is echter niet systematisch onderzocht in hoeverre en op welke wijze een talentgerichte aanpak bij risicjongeren aan de verwachtingen voldoet. Over de methodische overwegingen van deze interventies is bij de start van dit onderzoek nauwelijks gepubliceerd¹⁰ en ook de wetenschappelijke onderbouwing is nog niet beschikbaar. Het is niet duidelijk waarop talentgericht jongerenwerk precies een antwoord is en voor welk type jongeren de projecten precies zijn bedoeld. Op basis van welke probleemanalyse zetten jongerenwerkers talentprojecten in? Welke wetenschappelijke kennis heeft deze preventieve praktijken geïnformeerd? En daar waar positieve resultaten worden geboekt (zoals gerapporteerd aan de opdrachtgevende gemeenten), is niet bekend wat de 'werkzame factoren' van de talentprojecten zijn. We weten dus niet (op basis van onderzoek) of het baat, maar we weten ook niet of het schaadt, en waarom.

Bestaande kennis over preventief werken met risicojongeren

Sinds de jaren tachtig en negentig zijn in Nederland veel preventieve interventies ontwikkeld voor risicojongeren, al dan niet overgenomen uit het buitenland. Daarvan zijn er echter slechts enkele expliciet wetenschappelijk onderbouwd (De Winter 2008)¹¹. Aanvankelijk lijkt het preventiebeleid meer gebaseerd op intuïtieve aannames dan op wetenschappelijk gefundeerde kennis (Junger-Tas 2001; Jonkman e.a. 2010; Vogelvang 2013). Tegelijkertijd is de *body of knowledge* over de ontwikkeling van probleemgedrag wel enorm toegenomen en is de algemene aanname dat preventief ingrijpen zinvol is, omdat antisociaal gedrag op jonge leeftijd nog niet is geïnternaliseerd en gemakkelijker te beïnvloeden is dan in latere ontwikkelingsfasen (Loeber e.a. 2010).

Hoewel in Nederland de kennis over de werking van preventieve programma's nog in de kinderschoenen staat, is er in Angelsaksische landen – op basis van meta-analyses – meer over bekend. Die kennis heeft tot een aantal *what works principles* in de misdaadpreventie geleid (Andrews e.a. 1990). Dankzij dit onderzoek weten we beter welke risicofactoren tot delinquentie kunnen leiden, en welke beschermende factoren de kans op conformisme versterken. De aanname is dat succesvolle en zo vroeg mogelijk ingezette preventiestrategieën de ontwikkeling van jeugdcriminaliteit kunnen voorkomen. Loeber en collega's stellen dat een preventieve interventie een gunstige factor kan zijn, die tegenwicht biedt aan risicofactoren (Loeber e.a. 2010a).

De kennisbasis van talentgericht jongerenwerk

Hoewel onderzoekers werkzame factoren hebben beschreven voor preventieve interventies, gericht op zogenoemde twaalfminners (Van Yperen & Boendermaker 2010), blijkt de uitvoeringspraktijk in Nederland nog nauwelijks gebruik te maken van de beschikbare kennis over preventie. Dit is ook het geval in het jongerenwerk, waar tot op heden überhaupt nauwelijks wetenschappelijk onderzoek is gedaan.

In opdracht van gemeenten worden programma's in het jongerenwerk wel jaarlijks geëvalueerd op *output*. Meestal betreft het een algemene rapportage over deelnemersaantallen en een algemene evaluatie van de projectdoelen. Concreet

wordt dan in kaart gebracht hoeveel jongeren er zijn bereikt, of dit heeft geleid tot minder schoolverzuim of vroegtijdig schoolverlaten, of jongeren werk hebben gevonden, of zij hun weg hebben gevonden naar reguliere instituties voor talentontwikkeling in het onderwijs en elders, hoeveel jongeren zijn doorverwezen naar hulpverlenende instanties en hoeveel jongeren in de periode van deelname met politie en justitie in aanraking kwamen. Rapportages over de *outcome* in termen van individuele ontwikkeling van de deelnemers, voor en na deelname, is eerder uitzondering dan regel, zo blijkt uit eigen waarneming. Als gevolg hiervan is niet bekend of de projecten een antwoord zijn op de individuele behoeften en problemen van de deelnemende jongeren, en we weten dus niet of op individueel niveau de programmadoelen worden gerealiseerd.

De vraag hoe talentprogramma's werken bij de verschillende jongeren, wat de jongeren in de projecten beleven en of het een positieve ontwikkeling bevordert en hen helpt op het rechte pad te blijven, is nog niet door wetenschappelijk onderzoek onderzocht. Een systematische reflectie op talentgericht jongerenwerk heeft tot op heden evenmin nauwelijks plaats gevonden (Abdallah e.a. 2016). We weten niet op basis van onderzoek wat de jongeren in de projecten beleven en wat het met hen doet. Voelen zij zich winnaars en masters, of zijn er ook verliezers bij, voor wie de battles geen erkenning en respect opleveren maar een volgende faalervaring zijn? In die zin is het talentgerichte jongerenwerk nog een *black box*: we weten niet of het preventief werkt, en evenmin *hoe* het werkt.

Dit boek beschrijft een exploratief evaluatieonderzoek naar 'de werkende interventiemechanismen' van sportieve en artistieke talentprojecten in twee Noord-Brabantse jongerenwerkpraktijken: het voetbalproject Doelbewust van Welzijn Divers in 's-Hertogenbosch en de artistieke talentprojecten van R-Newt, het jongerenwerk van welzijnsorganisatie ContourdeTwern in Tilburg. De centrale vraag is:

Hoe kunnen artistieke en sportieve talentprojecten in het jongerenwerk bijdragen aan het weerstaan van criminaliteit bij jongens met een verhoogd risico op delinquent gedrag?